

Verena in Andrej Perko

Dr. Janez Rugelj (1929–2008)

Sredi februarja se je na ljubljanskih Žalah zbrala velika množica ljudi. Večino je povezovala nevidna vez pripadnosti nesojeni družini zaznamovanih z delom čisto posebnega človeka, dr. Ruglja. Že pred smrtjo si je dal postaviti na grob nenavaden spomenik. Visoko lomljeno skalo in iz marmorja izklesano odprto knjigo.

Bil je oboje. Skala, ki si je nepopustljivo utirala pot tam, kjer je do tedaj ni bilo. In bil je knjiga. Predvsem knjiga. Z več tisoč listi, s stotinami človeških zgodb in srhljivih usod. Knjiga je tudi njegova najresničnejša podoba. Je prisproda kmečkega fantiča, ki je vse svoje življenje posvetil iskanju znanja.

Že nekaj časa smo vedeli, da je bolan. Zadnji dve leti so se izmenjavale bolnišnica, operacija, rehabilitacija, nega na domu in vrnitev med knjige, med gore popisanih listov in med ljudi, ki so potrebovali njegovo pomoč. Zadnje leto se je med zdravljenji vračal v sejno sobo bolj z močjo volje kot telesa. Terapevtske skupine je vodil z nezlomljivo voljo generala na bojnem polju, za katerega bolezen in smrt nista imela pomena. Vsaj na sestankih skupnosti se je zdelo tako. Vsaj tistim, ki so se stotniji zdravljenecv pridružili šele pred kratkim.

Vsi, ki smo z njim pretolkli vsaj desetletje, smo z obžalovanjem in nemo opazovali njegov čedalje bolj drsajoči korak, upognjeni hrbet in oči, s katerih koticiki se je zaziral nekam nad naše glave; ki so videle nekaj, česar nam, njegovim zdravljenecem, pogled še ni razkrival.

Naju je zadnja leta večkrat poklical po telefonu. Njegov znameniti *Rugelj tukaj* je dal vedeti, da ne bo izgubljal časa z "brezveznim govorčenjem", kot se je sam mnogokrat izrazil. *Pridita na pogovor*, je bil kratek. Kot da bi povabil oče, ki ga nekaj teži in tega nikakor ne more izreči. Stisnil ti je roko, te posadil v naslanjač poleg pisalne mize (v katerem si seveda sedel malce nižje od njega in si ga bil prisiljen gledati

dr. Janez Rugelj

navzgor, malce ponižno navzgor ...) in se razgovoril o vsem mogočem. O službi in delu, o knjigi, ki sva jo tiste dni končevala, in še marsičem.

Le tistega končnega, neizgovorljivega, ni izrekel.

Nato je vstal in naju s sunkovitim zamahom povabil v svoje največje kraljestvo. Med police knjig, ki so se raztezale po vsej hiši od vrha do tal. Od kleti do podstrešja, na katerem je odprl vrata nekaj omar; v njih so bili še kupi neurejene literature. *Ampak zdaj bo vse na Cobissu*, je vedno znova pribil, *vseh deset tisoč! Od svojih študentskih let naprej sem jih zbiral. Glejta, medicina, psihiatrija, psihologija, sociologija ...* Mnogi izmed naslovov so bili "cirilski", kajti še pred desetletjem je bilo treba po filozofsko in drugo pomembno literaturo v Beograd. Med naštevanjem avtorjev je doktor mimogrede ubesedil njihova spoznanja. Med knjižnimi omarami se je sprehajal kot pravi turški paša pred postrojeno vojsko janičarjev. Obraz mu je žarel, starčevska utrujenost in bolezenska otrplost sta izginili brez sledu.

Sem in tja je vzel katero izmed knjig iz dolge vrste in jo za hip z neizmerno milino podržal v svojih koščениh rokah. Nato nama jo je pomolil. *Tale! To je osnova, če tega še nista brala, storita to nemudoma. Ne poznata? Pa to bi morala poznati, nezaslišano! Ja kakšna strokovnjaka pa sta, da niti tega ne poznata!* je hipoma vzkipeł in nato umolknil.

Obrnil nama je hrbet in obstal v tihem samogovoru, zazrt v svoje ljubljene knjige. Edino, kar ga je zares prizadelo, zares bolelo, je bilo neznanje.

Kadar se je dotaknil platnic katere izmed njemu posebno ljubih knjig, si lahko začutil, da njegovo nepredirno trdost preplavlja komaj opazna milina. V njej je bilo slutiti radost preprostega, ukaželjnega kmečkega otroka in njegovo neskončno čudenje svetu. Knjižne police s cvetoberom znanstvene, filozofske in leposlovne literature so utelešale silovitost njegove brezmejne vedoželjnosti.

Proti koncu najinega obiska se je raznežil in naju odpeljal k omari, v kateri je imel spravljene izvode knjig, namenjenih za obdarovanje. Iz kupa sva smela izbrati tisto, ki naju je najbolj pritegnila. V rokah nama je ostala beograjska izdaja znamenitega Heglovega dela *Estetika* iz leta 1959 z zlatimi meandri na hrbtni strani.

Zadnja leta, nekako hkrati z napredovanjem bolezni, se je doktor, kot da bi izgubljal zaupanje v moč znanosti, čedalje bolj umikal na bregove filozofije. Brali smo Sloterdijka, Brucknerja, de Bottona, Derridaja in druge. Vabil je filozofe in načenjal razprave. Te so se po navadi zaustavile na isti točki. Neizgovorjeno je obviselo nad nami kot velika črna senca in nas začelo ločevati.

Dr. Rugelj se je kot zdravnik naučil, da pot do resnice utira znanost, ob knjigah pa je spoznal, da samo umetniška beseda zmore čudež preobrazbe.

Knjige so mu pomagale odpirati skrivnostna, pogosto trdno zapahnjena vrata do duše človeka v stiski. Njegova andragoška metoda je bila tako učinkovita zato, ker je znanstvena spoznanja genialno dopolnil z večnimi resnicami pisane besede. Zapitim, obupanim, osamljenim in na smrt izmučenim se je približal z besedami Dostojevskega, Tolstoja, Bulgakova, Marqueza in več sto drugih, ki nekaj pomenijo v razkošju pisane besede.

Prebrati in napisati utrinke. Nobenih mašil, se je glasilo njegovo kratko in jedrnato navodilo, še najbolj podobno bojnim poveljem Julija Cezarja. Mnogi, ki so se vse življenje skrivali za trdimi, nepredirnimi lupinami, so se s pisanjem utrinkov izlili kot zmehčan vosek. Se razkrinkali pred vsemi. Zajokali so nad ubesedenimi zgodbami mučenih in preizkušanih in hkrati zajokali tudi zase. Nekateri prvič v življenju.

Po Rugljevi izvorni in podrobno preiščeni strategiji terapevtskega procesa smo spise pošiljali najprej njemu v branje, da jih je z znanstveno natančnostjo analiziral in vključeval v obsežen arhiv in osebne popise bolezni. Večino spisov je nato prebrala tenkočutno izbrana skupina ljudi in pripravila preglede z najpomembnejšimi odlomki. Ker je metoda temeljila na empatiji in skupinski dinamiki, je terapevtski prijem skoraj vedno zadel v črno. Izmed več deset spisov so bili skoraj vedno izbrani najpretnostnejši in predstavljeni celotni terapevtski skupnosti. Spise, v katerih se je ubesedila tektonska prelomnica katerega izmed nas, je doktor prebral v celoti. Besedo za besedo. In besede iz njegovih ust so bile sakrosanktne. Lahko bi ubijale, pa so vendarle čudežno zdravile.

To so bili morda najpretnostnejši trenutki v terapevtski skupnosti. Včasih se je tudi njemu, vsega hudega vajenemu partizanskemu kurirčku, vojaškemu zdravniku in psihiatru, zgodilo, da se mu je zatresla roka, za drobec sekunde zadržel glas. Takrat je vsa skupina umolknila. Tisti, ki smo ga najbolj poznali, smo vedeli, da si bo čez hipec skrivoma obrisal solzo. On, ki je bil trden kot skala.

Še v času, ko je stala tista njegova slavna ambulanta na Bohoričevi, ki se je v primeri z bahaško palačo UKC-ja zdela kot borna kočura, je doktor oblikoval posebno družinsko skupino. Vključenih nas je bilo kakih petnajst družin z otroki vseh starosti. In vsi so bili po malem problematični ali pa vsaj na vse pretege nemirni. Toda že v trenutku, ko je doktor vstopil v sejno sobo, je zavladala brezhibna tišina. S svojo vzravnano, vojaško držo in moško esenco jih je v hipu fasciniral. Še bolj pa jih je prevzel, ko se je začel z njimi čisto po odraslo meniti o prebranih knjigah. Resno se je posvetil njihovim utrinkom in se ob pomoči napisanega neopazno prikradel v njihova srca. V zelo kratkem času so se skoraj vsi močno navezali nanj. Mnogim je postal vzor učenja in branja za vse življenje.

Da. To je bil dr. Rugelj. Svoj svet si je ustvaril popolnoma sam in ob pomoči nešteti knjig. Natančno to je zahteval tudi od nas, svojih zdravljencev. Iz svoje bogate zdravniške izkušnje je vedel, da se odrasel – kot se je pogosto izrazil – “zafuran” človek ne more več spremeniti, če se česa ne oprime s takšno strastjo, da spremeni svojo bedo v ustvarjalnost.

Najbolj ustvarjalna, najgloblja in najbolj intimna pa je pri človeku beseda. Z njo se človek dotika sveta okoli sebe.

Pa ne katera koli beseda. Dr. Rugelj je vedel, da imajo besede ljudi, preizkušanih v stiski, čudodelno moč. Besede, porojene v globini duše, v bolečini preobrazbe, si utirajo pot v svet s silovitostjo svetopisemskih prilik.

Le redko kateri sestanek terapevtske skupnosti, posebno zadnja leta, ko mu je začela bolezen spodjedati moči, se je končal brez spraševanja, *kdo bo napisal knjigo, kako daleč ste že s pisanjem* ali pa, *kaj še mencate ...* Postajal je nestrpen.

Ko je izšla najina knjiga, se je je veselil kot otrok božičnega darila. Po pravici. Knjiga je popoln *hommage* njemu, zdravniku, ki je zdravil izgublence, falirance, pijance in narkomane.

*

Dr. Janez Rugelj je bil človek, ki je globoko verjel, da se da ljudi zdraviti z literaturo. Zadnja leta svojega terapevtskega delovanja in življenja je nenehno ponavljal misel sodobnega filozofa Petra Sloterdijka: “Kdor ne bere ‘debelih pisem’, se ne more učlovečiti in ne rešiti!”

V letih do danes se je njegova biblioterapija dopolnjevala in preoblikovala in je postala najpomembnejše terapevtsko sredstvo Rugljeve socialno-andragoške metode urejanja ljudi v stiski.

V navezi s pisanjem utrinkov o prebranih knjigah, avtoanalitičnih dnevnikov, tednikov, različnih utrinkov ob mnogih dogodkih v skupinah itn. pomeni branje nepogrešljivo pomoč za ljudi, ki so se znašli v nepremostljivi življenjski stiski. Ustrezne knjige in pisno izražanje so bili za dr. Ruglja dar in privilegij, saj so vzgajali doživljajsko in duhovno prebujene, boljše ljudi. S svojim osebnim zgledom, neverjetno energijo, karizmo in vero je ljudem v stiski odpiral nove svetove. Vedel je, da se brez biblioterapije in avtoanalitičnega pisnega razmišljanja ob prebrani literaturi posameznik ne more dokopati do osebnih spoznanj in tudi ne sprejeti odločitev za spremembo.

Dr. Rugelj je ugotavljal, da je večina ljudi, ki pridejo v stiski po pomoč, slabih bralcev. Med njimi so tudi taki z višjo in visoko izobrazbo, ki le občasno preberejo kako knjigo, pa še to vprašljive kvalitete; to je za izobraženca prava sramota. Večina ljudi, ki zaidejo v življenjsko stisko, po

navadi ne prebira niti dnevnega časopisja. Tudi tu je dr. Rugelj prepoznal pomembne razloge, da ljudje pospešeno tonejo v stisko, ki jih na koncu zlomi. Biblioterapijo kot terapevtsko sredstvo je uvedel že leta 1972 v nekdanjem Centru za zdravljenje alkoholikov na Škofljici. Ves čas svojega delovanja jo je dopolnjeval in preoblikoval. Danes jo lahko delimo na dva dela: branje in študij strokovnih knjig ter branje leposlovne, filozofske, psihološke in sociološke literature. Terapevtski cilj biblioterapije je celostno urejanje, doživljajsko in intelektualno prebujanje ljudi.

V ta namen je dr. Rugelj izdelal učinkovit sistem branja in pisanja utrinkov o prebranih knjigah. Utrinek je definiral kot splet misli, ki se bralcu utrnejo ob branju leposlovne ali poljudnoznanstvene knjige. Nanaša se na osebna, večkrat že pozabljena doživetja, travme, poraze, zmage, uspehe in neuspehe, ljubezenska hrepenenja in manjvrednostne občutke, ki lahko vzbudijo prizadetost, maščevalnost in sovraštvo. Vsakdo, ki je intelektualno in doživljajsko vsaj malce prebujen, s pisanjem o svojih doživetjih, pogledih in mislih, ki so se mu vzbudile ob branju knjige, nima težav. Pisanje zanj postane ustvarjalni izziv in užitek. Vsi, ki so sposobni pisati "iz srca" o svojih mnogokrat tudi zelo intimnih globinah, navadno napravijo hiter vzpon na svoji poti preobrazbe. Učinkovito rešijo svoje stiske in hkrati postanejo vzorniki in dober zgled tudi preostalim članom skupnosti. Pridružijo se zdravemu jedru terapevtske skupine.

Vsak član terapevtske skupnosti dr. Ruglja je bil dolžan prebrati najmanj dve knjigi na mesec. Doktor je imel dolge sezname literature, pripravljene že leta vnaprej. Eno izmed knjig si je član terapevtske skupine po navadi izbral sam, druga je bila obvezno branje s terapevtovega seznama. To so bile predvsem knjige s filozofsko, psihološko ali sociološko, včasih tudi leposlovno vsebino. Glede na knjige, po katerih so segali posamezniki, je lahko natančno presodil, kakšni bralci so in posredno tudi, katero točko osebnega razvoja so dosegli.

Doktor je imel tudi posebne sezname knjig s psihoterapevtskim nabojem, ki so bile v veliko pomoč novim članom terapevtske skupnosti. To so bile knjige, ki bi jih moral prebrati vsak človek v stiski, kajti s prebiranjem te literature se mu odpre možnost, da se prej dokoplje do ključnih uvidov. Dokopljejo se do spoznanj in sprejmejo odločitve, da bodo spremenili svoje navade.

Utrinke o prebranih knjigah so posamezni člani skupnosti zbrali in obdelali v t. i. preglednih referatih, nazadnje pa so bili ti pregledni referati utrinkov o posamezni knjigi skupaj z utrinki vseh bralcev vezani v zbornike o biblioterapiji.

Ob prebiranju slovenskih leposlovnih in znanstvenih del je dr. Rugelj večkrat povabil na obisk terapevtske skupnosti nekatere pisatelje. Evald Flisar je predstavil svojega *Čarovnikovega vajenca*, Dušica Kunaver je spregovorila z nami o soprogu Alešu, znamenitem slovenskem alpinistu, in prišli so tudi mnogi znanstveniki, med njimi npr. dr. Anton Trstenjak, dr. Jan Makarovič in drugi.

Z Brankom Gradišnikom je nastala Šola kreativnega pisanja, v kateri so se več let kresale iskre skupnega učenja. Čeprav se je na koncu izkazalo, da Branko veliko bolje teče kot večina članov terapevtske skupnosti piše, je odprto in vzpodbudno ozračje rodilo marsikateri strokovni članek, pa tudi knjigo. V terapevtski skupnosti so se oblikovali mnogi danes uspešni pisci in publicisti kot npr. Sanja Rozman, Jože Dežman in še kdo.

Dr. Rugelj je s svojim pionirskim delom ustvaril obsežno in enkratno psihoterapevtsko dokumentacijo. Vseh zbornikov o biblioterapiji in tudi drugih temah je več kot tisoč – korpus, ki mu na svetu ni para. Posebno ponosen je bil na svoje knjige. Ko se mu je na nekem pohodu terapevtske skupnosti pred mnogimi leti približal droben fantič in ga pogumno pobaral, koliko knjig pa vi, dr. Rugelj, preberete, se je vedno resni in bolj trdi kot mehki doktor naravnost raznežil in mu radostno odgovoril: *Ogromno, ogromno, pa napišem tudi kdaj katero!*

Njegov publicistični opus je velik. Z mnogimi znanstvenimi in strokovnimi članki ter deli, kot so *Dolga*, *Dramatična* in *Zmagovita pot* ter *Pot samouresničitve*, je na nekoč pusti ledini slovenske alkoholologije zaoral globoke brazde.

Pri terapevtskem delu z ljudmi je bil dr. Rugelj vizionar. Danes mnogi terapevti, ki pripadajo drugim šolam in sistemom, s pridom uporabljajo njegova dognanja. To kaže na doktorjevo veličino, pa tudi tragiko. Zaradi svoje vloge ustvarjalca novega terapevtskega sistema v slovenskem prostoru, gotovo pa tudi v svetovnem merilu, je bil pogosto tudi provokativen. Sam je poudarjal, da je treba družbene probleme prikazati na provokativen način, javnost pa tega največkrat ni bila pripravljena sprejeti.

Ni čudno, da je njegovo ime – in žal s tem tudi njegove velikanske zasluge – v strokovni javnosti mnogokrat po krivici zamolčano. Kljub vsemu je na področju zdravljenja alkoholikov in tudi drugih ljudi v stiski oral ledino s številnimi inovativnimi pristopi, med katere brez dvoma sodi tudi biblioterapija.

Zasluži si, da mu po odhodu izrazimo priznanje in spoštovanje, če mu tega nismo bili sposobni že v času njegovega življenja.

De mortuis nil nisi bonum.